

VZPOSTAVITEV PARTNERSKEGA ODNOSA MED VARUHO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN ZAINTERESIRANIMI JAVNOSTMI

mag. Kornelija Marzel

Urad varuha človekovih pravic v Sloveniji

Ljubljana

Povzetek: Prispevek kratko prikazuje pravni položaj in široko vsebino dejavnosti Varuha človekovih pravic v Sloveniji. Kot organ je proti-oblast, deluje pa preventivno in proaktivno, predvsem s komuniciranjem. Letno dobi približno 3.000 pobud, dnevno okoli 80 telefonskih klicev. Sodeluje z državnimi organi in drugimi nosilci javnih pooblastil, s civilno družbo, z mediji in mednarodno javnostjo; organizira posvete in projektno delo, osvešča in promovira varovanje človekovih pravic.

Ključne besede: Varuh človekovih pravic, Slovenija

Establishment of partner-like relationships between the ombudsman in interested publics

Abstract: Ombudsman's legal position and broad range of activities is briefly presented. As a public body, ombudsman acts as a counter-power, working preventively and proactively, especially by communication. She receives about 3.000 initiatives per year, and about 80 calls per day. She co-operates with government bodies and other public authorities, civil society, media, and international publics; she organizes conferences and project, works on awareness and promotion of human rights.

Key words: Ombudsman, Slovenia

Splošno o Varuhu človekovih pravic Republike Slovenije

Ustava Republike Slovenije v 159. členu določa, da se za varstvo pravic državljanov v odnosu do državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil ustanovi varuh pravic državljanov (varuh). Za posamezna področja ustava dopušča možnost ustanovitve posebnih varuhov pravic državljanov. Vendar je doslej prevladovalo stališče, da se ustanovi le en varuh pravic državljanov s splošnim področjem delovanja.

Varuh je tako ustavna kategorija, ki nadzira, ali organi javnega sektorja delujejo zakonito, skladno z ustavo in mednarodnimi akti.

Položaj Varuha je podrobneje opredeljen v Zakonu o varuhu človekovih pravic; njegov 4. člen določa, da je varuh pri svojem delu samostojen in neodvisen.

Varuh ni del oblasti, ampak deluje kot proti-oblast, saj s svojim delovanjem omejuje oblast v samovolji pri poseganju v človekove pravice in svoboščine. Je neodvisen od oblasti in varuje pravice vseh posameznikov in skupin, posebej še tistih, ki nimajo moči, da bi se postavili za svoje pravice (starejši, otroci, invalidi, tujci, brezposelni, revni ...). Neodvisnost Varuha od oblasti in politike je temelj njegove kritičnosti, zagotavlja njegovo objektivno in nepristransko delovanje.

Varuh nadzira delo institucij vseh treh vej oblasti: zakonodajne, izvršilne in sodne. Če ugotovi, da te institucije kršijo človekove pravice ali nimajo pravičnega odnosa do posameznikov in skupin, jih na to opozori ter priporoča, da nepravilnosti odpravijo in kršitve prenehajo.

Varuh je dodatno sredstvo nadzora zunaj sodnega varstva pravic posameznikov. Deluje z močjo moralne in strokovne avtoritete, ki je vzvod oblikovanja kulture in zavesti o spoštovanju človekovih pravic in svoboščin. Moč Varuha je v prepričljivosti argumentov, s katerimi utemeljuje svoje predloge.

Način dela

Varuh deluje na dveh ravneh: Na prvi ugotavlja konkretno kršitev in nepravilnost, na drugi pa deluje preventivno in proaktivno. Namen prve ravni je odprava kršitve, namen druge pa preprečevanje nastanka kršitve. Varuh deluje na podlagi pobude – prijave ali na svojo pobudo. Pri svojem delu se sklicuje na načela zakonitosti, pravičnosti in dobrega upravljanja.

Temeljna oblika Varuhovega delovanja je komunikacija z raznimi zainteresiranimi javnostmi. Dnevna komunikacija s pobudniki, kršitelji in posameznimi ciljnim skupinami za reševanje nastalih razmer in pojavov ter oblike ozaveščanja širše javnosti o stanju na področju človekovih pravic in svoboščin so najmočnejša sredstva v varuhovih rokah.

Odnosi z raznimi javnostmi

Glede na poslanstvo institucije, ki je varovanje človekovih pravic in svoboščin, potekata dve temeljni obliki partnerstev:

- **glavna partnerstva, ki omogočajo neposredno vsebinsko izvajanje poslanstva (varovanje pravic),**
- **podporna partnerstva, ki omogočajo spremljajoče dejavnosti za izvedbo poslanstva (ponudniki raznih storitev).**

Prvo obliko partnerstev tvorijo pobudniki oziroma prijavitelji kršitev, državni organi, organi lokalnih skupnosti, nosilci javnih pooblastil, civilna združenja, društva, nevladne organizacije, mediji, mednarodna javnost in Varuhovi uslužbenci.

Drugo obliko partnerstev pa sestavljajo gospodarske družbe, kot dobavitelji in izvajalci, državni organi, ki dajejo smernice za delovanje javnega sektorja, in drugi, torej vsi tisti, katerih aktivnosti ne pomenijo neposrednega izvajanja Varuhovega poslanstva, ampak ga ti s svojimi dejavnostmi omogočajo in podpirajo ter jih zato imenujemo podporna oziroma pomožna partnerstva.

V nadaljevanju bom predstavila zgolj partnerje, ki s svojimi aktivnostmi tvorijo glavna partnerstva.

Pobudniki

Varuhova osrednja naloga je reševanje pobud posameznikov in skupin, ki se s svojimi pritožbami obračajo nanj. Varuh na leto obravnava približno 3000 tovrstnih pobud. Poleg tega se Varuhovi uslužbenci dnevno pogovarjajo s pobudniki. Informator na dan sprejme povprečno 80 telefonskih klicev na Varuhovi brezplačni telefonski številki.

Varuhovi zaposleni opravljajo tudi pogovore zunaj sedeža; zunanje Varuhovo poslovanje je že nekaj let ustaljena oblika dela. Glavni namen je omogočiti ljudem po celotni Sloveniji srečanje z Varuhom in seznanitev s problemi in nastalimi razmerami, ki sodijo v njegovo pristojnost.

Varuh se srečuje s posamezniki tudi v prostorih odvzema prostosti. Tam namreč izvaja nadzor prostorov in preveri ravnanje z osebami, ki jim je bila odvzeta prostost. To je tudi priložnost, ko se lahko posamezniki, ki jim je omejeno gibanje, pogovorijo z Varuhom o svojim problemih, težavah in doživljanju nastalih življenjskih razmer.

Na podlagi prejetih pobud, ugotovitev zunanjega poslovanja in poizvedb Varuh pripravi poročilo s priporočili. To pošlje pobudniku in kršitelju. Če se Varuhovega mnenja ne upošteva in se kršitev ne odpravi, Varuh na to opozori v svojih poročilih, pri odmevnih primerih tudi na novinarskih konferencah.

Državni in drugi organi

Stiki z državnimi organi, občinami in nosilci javnih pooblastil potekajo predvsem v odgovarjanju na poizvedbe in v pripravljenosti odgovornih za neposreden pogovor o problemih varstva človekovih pravic. Delovna srečanja omogočajo hitro in kakovostno izmenjavo informacij o problemih ter pojavih in možnostih za rešitev. So pa tudi priložnost za soočenje morebitnih različnih stališč, mnenj in konceptov.

Pomembna oblika sodelovanja se odvija na novinarskih konferencah, kjer Varuh javno opozarja na svoja »preslišana« opozorila in še posebej v zvezi s tem sprejete odločitve ustavnega sodišča.

Varuh se dejavno vključuje v izboljšanje in pripravo zakonskih besedil in drugih predpisov, predvsem na področjih, ki se tičejo varovanja človekovih pravic. Sodelovanje poteka s predstavljanjem Varuhovih stališč do predlaganih novosti, ki jih Varuh tudi javno objavi in s tem ponudi v razmislek in razpravo širši javnosti.

Civilna družba

Sodelovanje Varuha in nevladnih organizacij ima dolgo tradicijo, ki izvira iz tega, da se tako Varuh kot nevladne (civilnodružbene) organizacije zavzemajo za pravice posameznikov in ob ugotovljenih nepravilnostih izvajajo pritisk na kršitelje. V tem smislu so oboji naravni zavezniki, ki skupaj z mediji pritiskajo na oblast. Srečujejo se na skupnih sestankih, konferencah in drugih dogodkih, kjer se sprejmejo tudi sklepi in se o njih obvesti medije.

Pomembna oblika skupnega dela in aktivnosti je sodelovanje s civilno družbo; ta bdi nad posamezniki, ki sami ne zmorejo poskrbeti za svoj položaj in svoje v družbi (marginalizirane, deprivilegirane skupine ...). Društva, kot so Ostržek, Društvo za nenasilno komunikacijo, Beli obroč in druga, ter Center za nevladne organizacije Slovenije, Mirovni institut, Pravno-informacijski center in druge organizacije so Varuhovi aktivni sogovorniki pri iskanju rešitev za določene ciljne skupine in določene pojave (nasilje, revščina ...).

V okviru partnerstev s civilno družbo je treba omeniti še Varuhovo sodelovanje na mnogih konferencah in festivalih, ki jih organizirajo nevladne organizacije in društva. Posebej opazno je v tem sklopu druženje in sodelovanje z vzgojno-izobraževalnimi ustanovami s ciljem obveščanja in preventive.

Organizacija posvetov

Varuh spremlja stanje in pojave na področju človekovih pravic. Glede na ugotovljene razmere in morebitne novosti predpisov na posameznem področju organizira tematske posvete, katerih namen je objektivno in dejansko prikazati zagotavljanje človekovih pravic, oblikovati in sprejeti skupne sklepe ter jih objaviti v medijih in tako vplivati na spoštovanje pravic na določenem področju življenja.

V zadnjem letu je Varuh organiziral dva takšna posveta, in sicer **Okolje in človekove pravice** ter posvet na temo **Revščina**.

Projektno delo

Varuh izvaja več projektov, katerih namen je proučiti določeno področje človekovih pravic iz vseh zornih kotov in glede na ugotovitve pripraviti priporočila. Posebej pomembno je, da se projektno delo izvaja s sodelovanjem raznih strokovnjakov in se čim bolj upoštevajo značilnosti posameznih skupin. Prav pri takšnih timskih nalogah je vloga nevladnih organizacij še kako opazna in pomembna, interdisciplinarni pristop pa že uveljavljena metoda dela. Projekt **Zagovorništvo – Glas otroka**, ki poteka pod Varuhovim okriljem, se pilotsko že odvija na štirih območnih enotah. Izkušnje in poznavanje otrok kot specifične in posebej ranljive družbene skupine tako od civilne družbe kot mnogih državnih organov bodo v sistem postopkov, ki zadevajo otroke, poskušale postaviti njegov interes ter otroka obravnavati kot samostojnega nosilca pravic in s tem okrepiti njegov položaj v postopku.

Od 1. 1. 2007 Varuh izvaja pristojnosti in naloge **državnega preventivnega mehanizma po Opcijskem protokolu** h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. Varuh v sodelovanju z nevladnimi in humanitarnimi organizacijami izvaja nadzor prostorov, kjer je posameznikom odvzeta prostost. Sočasno se preveri še ravnanje z osebami, ki jim je odvzeta prostost.

Nazadnje kaže omeniti še projekt **Razvoj in vzpostavitev sistema ocenjevanja odličnosti v javni upravi 2007**, ki ga je vodila Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani in ki je pomenil začetno delo pri načrtnem in sistematičnem uvajanju kakovosti v Varuhovo delo. Vlogo Varuha, izdelano po merilih CAF-a (Skupni ocenjevalni okvir za organizacije javnega sektorja), je pripravila Varuhova projektna skupina v sodelovanju z vsemi zaposlenimi, ocenila pa ga je zunanja ocenjevalna skupina, ki je v končnem poročilu podala tudi priporočila za izboljšanje.

Projekt je sodelujočim organizacijam omogočil medsebojne primerjave, izmenjavo izkušenj in učenje, spodbudil je širjenje zavesti o pomenu odličnosti v javnem sektorju in v celotni družbi, namen projekta je bil tudi razvijati koncept družbeno odgovornega ravnanja: Vsaka organizacija je namreč odgovorna za svoje aktivnosti, ki vplivajo na ljudi, skupnost in okolje. Pri tem je Varuh v modelu CAF prepoznal orodje za začetek procesa stalnega lastnega izboljševanja.

Mednarodna javnost

Predstavniki Varuha se velikokrat udeležujejo mednarodnih seminarjev, konferenc in simpozijev. Večkrat v imenu institucije aktivno sodelujejo s svojimi prispevki in tako gradijo Varuhov mednarodni ugled. Izmenjava izkušenj poteka tudi v okviru mednarodnih združenj in organizacij, katerih član je Varuh.

Mediji

Sodelovanje Varuha z mediji lahko občutno poveča pritisk na kršitelje človekovih pravic, pripomore lahko k hitrejšemu odpravljanju kršitev in k razbijanju stereotipnih dojemov in ravnanj. Za vzpostavitev učinkovitih odnosov z mediji je oblikovan dvosmerni model komuniciranja, odzivanje institucije je hitro in fleksibilno. Na Varuhovi spletni strani je tudi informacijski kotiček za medije. Avdio servis pa omogoča povzemanje informacij medijem, ki se Varuhovih dogodkov niso mogli udeležiti.

Osveščanje in promocija

Varuh obvešča in komunicira z javnostmi na različne načine:

- z brezplačnimi bilteni (splošni in tematski),
- s spletnimi stranmi,
- z drugimi publikacijami (letno poročilo, posebna poročila, publikacije ob posebnih priložnostih ...),
- s promocijskim gradivom (zloženke, plakati, knjižni označevalci ...),
- z akcijami, kampanjami in drugimi dogodki,
- z osebnimi pogovori varuhinje s posameznimi ciljnim javnostmi in aktivnostjo varuhinje na posameznih dogodkih,
- z aktivno udeležbo na konferencah, seminarjih, okroglih mizah in drugih oblikah predstavitve svojega dela, stanja na področju človekovih pravic, načinih in metodah varovanja pravic in svoboščin,
- z zagotavljanjem mentorstva študentom pri opravljanju obvezne študijske prakse pri Varuhu,
- z zagotavljanjem pomoči pri izdelavi diplomskih in magistrskih nalog.

Sklepne misli

Pri Varuhu smo prepričani, da pomeni uvajanje partnerskih odnosov na vseh ravneh delovanja pravo pot v smeri prepoznavnosti ustanove, namenjene ljudem, ki so jim kršene človekove pravice, kot institucije z visokimi standardi poslovanja, prijazne do pobudnikov in zaposlenih. Etična načela in vrednote so temelj vzpostavitve partnerskih odnosov z vsemi udeleženi stranmi. Pri tem nas vodi cilj: ravnati družbeno odgovorno in tudi pri drugih spodbuditi tako delovanje.